

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ КОНТРОЛЮ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

PERFORMANCE OF FINANCIAL INSTITUTIONS CONTROL IN UKRAINE

Анотація. Дана стаття розглядає ключові питання про важливість фінансової інформації, про завдання контролю за фінансовою інформацією, про діяльність суб'єктів контролю на фінансовому ринку України. Розглянуто склад суб'єктів первинного фінансового моніторингу і склад суб'єктів державного фінансового моніторингу. Досліджено результати діяльності інститутів контролю на фінансовому ринку України.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, суб'єкти фінансового ринку, Державна служба фінансового моніторингу, Національна комісія з регулювання фінансового ринку (Нацкофінпослуг).

Annotation. This article examines the key issues of the importance of financial information, the task of monitoring the financial information on the activities of monitoring the financial market of Ukraine. The components of entities and the composition of state financial monitoring. Studied the results of monitoring institutions in the financial market of Ukraine.

Keywords: financial monitoring and the financial market, the State Service for Financial Monitoring, National Commission for Financial Market (Natskofinposluh)

Постановка проблеми. Важливість державного контролю фінансового ринку насамперед зумовлена необхідністю забезпечення єдності ринку, нагляду за функціонуванням фінансових установ і захисту прав споживачів фінансових послуг. Діяльність інститутів контролю фінансового ринку покликана забезпечувати належне виконання фінансовим ринком основної функції – розподілу та перерозподілу фінансових активів між сферами економіки, регіонами країни та країнами в межах світового ринку. На вітчизняному фінансовому ринку не існує чітких традицій та правил функціонування, що зумовлює необхідність розроблення концептуальних підходів до побудови ефективного механізму державного регулювання цього сегменту ринку. Слід зауважити, що система державного регулювання фінансового ринку повинна забезпечувати поліпшення інвестиційного середовища, захист інтересів споживачів фінансових активів, справедливе ціноутворення, усунення системних ризиків, функціонування фінансового ринку як механізму економічного розвитку. Тому на сучасному етапі розвитку ринку фінансових послуг в Україні все більшої актуальності набуває питання діяльності інститутів контролю даного ринку та ефективності їх діяльності.

Аналіз останніх публікацій. Серед найбільш вагомих праць вітчизняних і зарубіжних учених потрібно виділити напрацювання М. Кендалла, С. Майерса, М. Міллера, О. Мозгового, Ф. Модільяні, Н. Савчук, Б. Стеценка, Т. Теплової, А. Хомутенко, Н. Шапран, У. Шарпа та ін. Разом із тим слід наголосити, що на сучасному етапі розвитку фінансової науки відсутній цілісний підхід до проблем ефективності контролю фінансового ринку, а наявні концепції не можуть бути використані для адекватної оцінки діяльності інститутів контролю фінансового ринку України.

Метою дослідження є фінансовий моніторинг, як сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий моніторинг є важливою і дієвою формою державного фінансового контролю з метою запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. Для України, в якій, за різними оцінками, масштаби тіньової економіки сягають від 30 до 70% офіційного ВВП, налагодження ефективної системи фінансового моніторингу є вкрай необхідним. Значні суспільні втрати від легалізації незаконно отриманих доходів зумовлюють потребу у застосуванні відповідних превентивних і запобіжних заходів, що може сприяти детінізації економіки. І саме на фінансові інституції в основному покладається обов'язок проводити первинний фінансовий моніторинг, тобто здійснювати ідентифікацію та вивчення клієнта, виявляти фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, а також інформувати правоохоронні органи про фінансові операції, якщо є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані з незаконними оборотами доходів, одержаних злочинним шляхом. Наявність дієвої та ефективної національної системи фінансового моніторингу на сьогодні розглядається як необхідна умова міжнародного співробітництва. Відмова від імплементації міжнародно визнаних стандартів та рекомендацій у сфері боротьби з відмиванням незаконно отриманих коштів – це шлях до ізоляції та застосування різноманітних санкцій. Зважаючи на умови функціонування фінансового ринку, що постійно змінюються, видозмінюються і схеми відмивання злочинних коштів, а це, у свою чергу, зумовлює потребу в удосконаленні національного законодавства. Відставання із подібними змінами неминуче означає погіршення рейтингу країни за критерієм відповідності міжнародним стандартам національної системи протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

Державною службою фінансового моніторингу України, як підрозділом фінансової розвідки України, вживаються посилені заходи практичного характеру щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, зокрема протягом 8 місяців 2016 року Держфінмоніторингом підготовлено 500 узагальнених та додаткових узагальнених матеріалів (з них 225 узагальнених та 275 додаткових узагальнених матеріали), які направлено до Генеральної прокуратури України; Національної поліції України; Державної фіскальної служби України; Служби безпеки України; Національного антикорупційного бюро України.

У вказаних матеріалах сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів та з учиненням іншого злочину, визначеного Кримінальним кодексом України, становить 39,78 млрд. грн.

Держфінмоніторингом продовжується активна робота стосовно розслідування фактів відмивання коштів, одержаних від корупційних діянь, розкрадання та привласнення державних коштів та майна колишнім Президентом України Януковичем В. Ф., його близьких, посадовцями колишнього Уряду країни та пов'язаними з ними особами.

За весь період проведення розслідувань (березень 2014 – серпень 2016 років) стосовно фінансових операцій, проведених колишніми високопосадовцями, підготовлено та направлено до правоохоронних органів України 461 матеріал (85 узагальнених та 376 додаткових узагальнених матеріалів). Сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом та можуть бути пов'язані з учиненням іншого злочину, за цими матеріалами, становить 200,6 млрд. гривень.

Відповідно до законодавства України Державна служба фінансового моніторингу України (як підрозділ фінансової розвідки) спільно із Службою безпеки України здійснює заходи, направлені на попередження та протидію фінансуванню терористичної діяльності (сепаратизму).

За результатами аналізу отриманої інформації, за 8 місяців 2016 року, підготовлено та направлено до Служби безпеки України та Генеральної прокуратури України для розгляду та прийняття рішення відповідно до Кримінального процесуального кодексу

України 20 матеріалів (з них 12 узагальнених та 8 додаткових узагальнених матеріалів) стосовно фінансових операцій осіб, які за інформацією правоохоронних органів можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму (сепаратизму) та/або проведених за участю осіб, які публічно закликають до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або зміни меж території або державного кордону України. У вказаних матеріалах сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів та з учиненням іншого злочину, визначеного Кримінальним кодексом України, становить 307,14 млн. грн.

Водночас, Держфінмоніторинг продовжує активно співпрацювати із міжнародними інституціями, такими як Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей (FATF), Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL), Європейський Союз, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, Егмонтська група підрозділів фінансових розвідок, Організація Об'єднаних Націй.

На сьогодні, значна увага Держфінмоніторингом приділяється роботі в рамках Комітету MONEYVAL, як ключового офісу Ради Європи з питань боротьби із відмиванням коштів та фінансуванням тероризму.

Так, у березні – квітні 2017 року заплановано п'ятий раунд оцінки системи запобігання та протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму в Україні з боку Комітету експертів Ради Європи з питань оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL).

Наразі, Держфінмоніторингом узагальнюється інформація державних органів щодо прогресу України у сфері фінансового моніторингу, для її подальшого направлення Секретаріату MONEYVAL, що є однією з важливих умов подальшого успішного проведення 5-го раунду оцінки.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 11.07.2001 №264-III серед основних завдань Нацкомфінпослуг є здійснення нагляду за наданням фінансових послуг та додержанням законодавства у цій сфері.

Відповідно до статті 30 зазначеного Закону, уповноважений орган має право проводити в межах своїх повноважень перевірку (інспекцію) діяльності учасників ринків фінансових послуг (крім споживачів фінансових послуг), їх афілійованих та споріднених осіб.

Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 22.02.2014 № 1600-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження втручання у діяльність суб'єктів господарювання») передбачено проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю), які здійснюються шляхом проведення перевірок, ревізій, оглядів, обстежень та інших дій.

Водночас слід зазначити, що відповідно до Закону України від 28.12.2014 № 71-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» встановлені, зокрема, певні обмеження щодо перевірок контролюючих органів на 2015-2016 рік, а саме: з дозволу Кабінету Міністрів України, за заявкою суб'єкта господарювання щодо його перевірки, згідно з рішенням суду, згідно з вимогами Кримінального процесуального кодексу України тощо.

За 2015 рік фінансовими установами до Нацкомфінпослуг подано 11 353 звітних даних, за результатами аналізу яких складено 994 акти про правопорушення, з них:

388 – за ненадання звітності в терміни, визначені законодавством, у т.ч.: 30 – страховими компаніями, 14 – страхові брокери, 161 – кредитні спілки, 14 – інші кредитні установи, 1 – юридичні особи публічного права, 51 – фінансові компанії, 57 – ломбарди, 59 – юридичні особи, які не є фінустановами, але надають окремі фінансові послуги, 1 – адміністратор недержавного пенсійного фонду;

359 – за недотримання нормативів, у т.ч.: 121 – страховими компаніями, 152 –

кредитними спілками, 10 – іншими кредитними установами, 47 – фінансовими компаніями, 29 – ломбардами;

80 – невиконання раніше застосованих заходів впливу, у т.ч. 16 – кредитними спілками, 43 – страховими компаніями, 8 – ломбардами, 13 – фінансовими компаніями.

За результатами здійснення Нацкомфінпослуг заходів пруденційного нагляду протягом 2015 року до фінансових установ застосовано 979 заходів впливу, з них:

- винесено 377 розпоряджень про усунення порушень (138 – по страхових компаніях і брокерах, 158 – по кредитних спілках, 7 – по інших кредитних установах, 50 – по фінансових компаніях, 24 – по ломбардам);

- винесено 4 рішення про анулювання 42 ліцензій страхових компаній;
- виключено з Державного реєстру фінансових установ 18 фінансових установ (8 страхових компаній та брокерів, 10 ломбардів);

- накладено штрафних санкцій на 4 232 тис. грн. (у т.ч. 632 тис. грн. – на страховому ринку; 923 тис. грн. – на кредитному ринку; 2 650 тис. грн. – на ринку фінансових компаній та ломбардів; 27 тис. грн. – адміністраторам НПФ).

На сьогодні пріоритетними напрямками вдосконалення нагляду за діяльністю фінансових установ Нацкомфінпослуг вбачає забезпечення:

- фінансової стійкості шляхом забезпечення платоспроможності компанії через встановлення адекватних жорстких фінансових нормативів та здійснення пруденційного нагляду;

- фінансової надійності через посилення контролю за виконанням зобов'язань за укладеними договорами зі споживачами фінансових послуг шляхом впливу на політику врегулювання проблем, які виявляються у процесі розгляду скарг споживачів фінансових послуг;

- підвищення відповідальності акціонерів компаній;

- розроблення дієвого порядку виведення з ринку неплатоспроможних компаній, визначення механізмів гарантування виплат споживачам фінансових послуг неплатоспроможних фінансових установ.

Так, з метою врегулювання питань якості активів страховика Нацкомфінпослуг розроблений проект розпорядження Нацкомфінпослуг «Про затвердження Положення про обов'язкові критерії та нормативи достатності, диверсифікованості та якості активів страховика та визнання такими, що втратили чинність, деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України» (далі – Нові нормативи).

Висновки. Нові нормативи в умовах складної економічної ситуації спрямовані на стимулювання страховиків до вибору консервативної інвестиційної політики шляхом підвищення вимог до якості активів та до їх диверсифікації. За прогнозними оцінками приблизно 150 страхових компаній будуть вимушені здійснити переалокацію своїх активів у більш надійні інструменти (згідно зі звітними даними страховиків за 2015 рік у разі прийняття зазначеного положення існує необхідність у якісних активах для виконання нормативу достатності 52 страховику у розмірі 2,3 млрд. грн., та нормативу диверсифікованості (резерви) 146 страховикам у розмірі 1,4 млрд. грн., що становить понад чверть від резервів зазначених страховиків.

По факту введення Нацкомфінпослуг Нових нормативів можна буде виявити компанії, які мають фінансові проблеми з виконанням зобов'язань, вивчити причини ситуації, якщо необхідно попрацювати з акціонерами страховиків та спланувати щодо кожного конкретного випадку план заходів з відновлення фінансової стабільності, які можуть включати в себе як просту переалокацію активів, так і докапіталізацію страховика, план заходів з оздоровлення компанії.

Крім того, серед перспективних напрямків розвитку пруденційного нагляду на 2016 рік необхідно виділити запровадження нагляду на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами, переважна діяльність у яких здійснюється

фінансовими установами, нагляд за якими здійснює Нацкомфінпослуг.

Список використаних джерел

1. Державна служба фінансового моніторингу [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.sdfm.gov.ua/>
2. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу до ресурсу: <http://nfp.gov.ua/>
3. Річні звіти Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.dfp.gov.ua/742.html>.
4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України, від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
5. Букатова Д. Актуальні проблеми здійснення державного контролю на ринках фінансових послуг України / Д. Букатова // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – №8. – С. 78-80.